

*Makalenin Türü: Çeviri / Translation
*Geliş Tarihi / First Received: 13.11.2024
*Kabul Tarihi / Accepted: 12.12. 2024
*Atıf Bilgisi: Esen, F.; Derdiçok, N. S. (2024). "Kent Folkloru: Davranışsal Bir Yaklaşım". Hars Akademi, 7 (2), 191-197.
*Citation: Esen, F.; Derdiçok, N. S. (2024). "Urban Folklore: A Behavioral Approach". Hars Akademi, 7 (2), 191-197.
*DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14548001>

KENT FOLKLORU: DAVRANIŞSAL BİR YAKLAŞIM*

Nükte Sevim DERDİÇOK*** - Furkan ESEN**

Halk bilimi disiplini henüz kentsel deneyimle uyumlu bir perspektif geliştirmemiştir. Halk bilimciler kenti bir bütün olarak kavramakta başarısız olmuşlar ve kırsal ortamlardan kentsel ortamlara nakledilen folklor öğelerinin incelenmesi için kentsel çevreyi etnik ya da genel bölümlere ayırmaya devam etmişlerdir. Bu yaklaşıma göre kentçilik, coğrafi-ekolojik bir olgudur ve kent, mekâna sıkı sıkıya bağlı fiziksel bir varlık olarak görülmektedir.¹ Ancak insanın ifade davranışının önemli bir ölçüde bizzat kentin kendisi tarafından etkilendiği öncülüyle birlikte, bir bütün olarak kent kavramı kentsel deneyimin folklor aracılığıyla tabakalaştırılma ve yönetilme biçimini araştırmamızı gerektirir.² Kenneth Moore'un (1975: 8) kentsel antropolojideki temel soruna ilişkin açıklaması, kent folklorunun incelenmesine ilişkin benzer bir soruna kolaylıkla uygulanabilir: "Var olduğu kadarıyla sorunun özü, etnografik olarak çalışılan kısmın isimlendirilmiş olguya ilişkilendirildiği ancak konunun tamamı hakkında çok az şeyin anlaşıldığı tekrarlanan bir boşluk olarak en iyi şekilde örneklendirilebilir."

Burada kent folkloru çalışmalarında kavramsal bir temele duyulan ihtiyacı vurgulamaktayım ve mikro çözümlenmeye karşı bir duruş sergilememekteyim. Aksine kent kültürü, iletişim ağlarıyla aynı kapsamı paylaşan alt kültürlerle doğru farklılaşmaktadır; yani her alt kültür; ortak semboller, anlamlar, ezoterik bir dil, kültürel nesnelere, insanların davranış ve tutumlarını açıklayan sözcükler ile bir mitolojiden oluşur ve bir iletişim sisteminin onu destekleyebildiği yere kadar genişler (Borhek, Curtis 1975: 52). Halk biliminin bu iletişim sistemi içindeki rolünün belirlenmesi ve analizi, belirli bir kültürel dünyayı açıklamak açısından kritik öneme sahiptir. Kültürel dünya, ister hokey gibi seyircili bir spor kadar geniş ve sınırları çizilmemiş olsun ister bir meslek grubunun stratejik evreninde olduğu gibi özel ve uzmanlaşmış olsun, iki temel özellik sergiler: Bir sahne ve o sahne içindeki dışavurumcu bir davranış.³ Bir sahne, oldukça özelleşmiş bir etkileşim tarzıyla belirlenmiş faaliyetler bağlamı olarak kabul edilebilir. Bar, disko, fabrika, tilt oyunu salonu, restoran, beyzbol stadyumu, ofis, hepsi fiziksel bağlamların yanı sıra eylem tarzlarını, davranışları ve insan etkileşimini temsil eder. Halk bilimciye birincil araştırma perspektifini sunan, bu sahnelerin yüz yüze gerçekleşen doğasıdır.

Burada tanımladığım şekliyle sahneler, tekrarlayan eylemlerdir ve buna bağlı olarak bu sahnelerin yönetimi için alışılmış davranış kalıpları gelişir. Kentsel meslek gruplarıyla yaptığım saha çalışmalarından özel bir vaka, St. John's'taki bir barda performans sergileyen çeşitli striptizecilerin kişisel anlatılarını içermektedir. Gösteri grubu arasında o akşamın yıldız sanatçısı, seyircilerin arasında yer alan ancak ileri bir tarihte aynı barda performans sergileyecek olan bir başka striptizci meslektaşısı ile oturmaktaydı. Bu ikisi, mesleki deneyim anlatıları üzerinden iletişim kurarlardı. Bu anlatılar genellikle birbirleriyle ilişkili üç ana temayı içerirdi:

*Martin Laba, "Urban Folklore: A Behavioral Approach", Western Folklore, Vol. 38, No. 3, 1979, s. 158-169.

***Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, nukte.derdicok@izu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3020-3226

**Arş. Gör., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, furkan.esen@izu.edu.tr, ORCID:0009-0002-2835-6474

¹Louis Wirth, bu tür bir şehir kavramsallaştırması konusunda Albert J. Reiss, Jr. tarafından derlenen *On Critics and Social Life* (Chicago, 1964, s. 63) adlı kitapta yer alan "Urbanism as a Way of Life" başlıklı önemli makalesinde uyarılarda bulunmaktadır.

²Anselm Strauss tarafından geliştirilen sosyolojik bir öncül olarak "bütün olarak şehir", şehir sakinlerinin sözel iletişim biçimleri aracılığıyla kentsel çevrelerin sembolik bir temsilini önerir. Bk. *Images of the American City* (New York, 1961, s. 5-7).

³Irwin, *Scenes* (Beverly Hills, California, 1977, s. 23) adlı eserinde "sahne"yi çağdaş ifade ve eğlence sosyal dünyalarıyla bu dünyaların sonucunda oluşan birincil sosyal ağları tanımlayan bir halk etiketi olarak değerlendirir.

Seyirciler arasında sarhoş ve saldırgan erkeklerle yaşanan sorunlar, kulübün bir “kaynaşma kulübü”⁴ olması durumunda yönetimle yaşanan sorunlar ve müstehcenlik suçlamalarıyla ilgili olarak yasalarla yaşanan sorunlar (örneğin, polis baskınları). Bu süreçte, potansiyel olarak tehlikeli durumları tanımlayıp bunları yönetmek için stratejiler sunarlardı. Sosyal durumların tanımı ve stratejik yönetimi gibi dışavurumcu tepkideki bu ikili işlev, halk bilimi çalışmaları açısından önemli sonuçlara sahiptir. Halk bilimcilerin kullandığı şekliyle performans kavramı, sosyal bir olayın oluşumuna (Hymes 1975: 13), bilhassa o olayın ortaya çıkan özelliklerine odaklanırsa davranış olarak halk bilimine ilişkin iki ilke ortaya çıkar: Birincisi, folklor gündelik yaşamı tanımlamaya ve yönetmeye hizmet eden uzmanlaşmış bir ifade davranışdır; ikincisi ise folklorun etkileşim koşullarında ortaya çıkan belirli bir davranış olarak tanımlanması, onun Kenneth Burke’den (1973: 296-297) ödünç alınan bir ifadeyle, “yaşam donanımı”⁵ olarak kavramsallaştırılabileceğini ifade eder. Karmaşık kent toplumunda yaşam donanımı olarak folklor, sadece söylemlerin türe, temaya veya gruba göre sınıflandırılması olarak değil, aynı zamanda bir davranış biçimi olarak da değerlendirilmelidir.

Kent folkloru çalışmaları çoğunlukla “kırsal folklor unsurlarının kentteki kalıcılığı” üzerine yoğunlaşmıştır (Paredes, Stekert 1971: 13). Ancak bu tür bir odaklanma, her şeyden önce folklorun varlığı ile kentsel çevre arasındaki gerilimi akla getirir. Kırsaldan kente taşınan unsurların, kente rağmen ya da en iyi ihtimalle kentle çelişen bir biçimde varlığını sürdürme anlayışı, folklor ile kent yaşamı arasındaki ilişkiyi incelemek için pek uygun bir temel oluşturmamaktadır. Kentte folklorla gerçek karşılaşma; halk bilimcinin kente yönelik olumsuz bakış açısının (kenti patolojik olarak görme) ve buna bağlı olarak kitle toplumu teorilerini karakterize eden kırsal-tarımsal yaşamın romantikleştirilmiş resmini aşma yeteneğine bağlıdır.⁶ Halk bilimci, bakış açısını toplumsal ilişkilerin yapısal niteliklerine dair geniş ölçekli genellemelerden dinamik sosyal ağ kavramına doğru yeniden yönlendirerek kentteki kültür yapılarının tam manasıyla hümanist bir imajına ulaşabilir.

Halk bilimcilerin kentsel yaşamın analistleri olarak konumlarını tanımlarken karşılaştıkları temel sorun “halk” teriminin kavramsal zorluklarından kaynaklanmaktadır. Toplumun ideal kentli ve kırsal (köylü) gibi uç tiplere ayrıldığı klasik sosyolojik/antropolojik bağlama dayanarak halk bilimciler, kendi disiplinlerinin odak noktası olarak kırsal bir yönelim sürdürmektedir. Weber, Durkheim, Tönnies, Redfield, Miner ve diğerleri, her alandaki yaşam niteliklerinin belirgin özelliklerine veya kentleşme sürecinin toplumsal ve ekonomik sonuçlarına dikkat çekerek kırsal-kentsel dikotomiye tanımlamaya çalışmışlardır.⁷ Kırsal alanlar; geleneği, toplumsal uyumu ve sürekliliği, insan rolleri ve ilişkilerindeki istikrarı temsil ederken şehir; heterojenlik, sosyal değişim, karmaşık bir iş bölümü ile zayıf ve geçici insan ilişkileri sunmaktaydı. George M. Foster (1953: 162), bu dikotominin sınırlamalarına ve özellikle Redfield’in halk-kent sürekliliğine işaret ederken şunu belirtmektedir: “Halk kültürünün ve toplumun ideal kutup tipleri olan ‘kentli’ ve ‘kentli olmayan’ açısından tanımlanmasının, saha araştırmasını kaçınılmaz olarak kalıba sokan ve ilgilendiğimiz toplumların belirgin özelliklerini belirsizleştiren birçok mantıksal sonucu vardır.”

Bu “mantıksal sonuçlar” arasında kent toplumundaki folklorun davranış odaklı değerlendirilmesine özellikle zarar veren bir konu öne çıkmaktadır. Halk-kent sürekliliği kavramı, kaçınılmaz kentleşme sürecinin halk kültürünü ele geçirip yok ettiği vurgusuyla gelişimsel ve hatta evrimsel bir bakış açısına dayanmaktadır. Kent folkloru çalışmalarının kapsamının genişletilmesi için “halk” teriminin önemli ölçüde demokratikleştirilmesi gerekmektedir. Dégh, Dundes, Eberhard, Häverníc ve McKelvie, kapsayıcı ve tarafsız

⁴ “Kaynaşma kulübü”, striptizcinin kulübün içki satışlarını artırma çabasıyla gösteriler arasında müşterilerle kaynaşmak zorunda olduğu bir durumu ifade eder. Yönetim, müşteriler tarafından kendisine çok sayıda içki alınmazsa genellikle striptizci üzerinde baskı kurar.

⁵ Burke, “yaşam için bir araç olarak edebiyat” görüşünde tekrarlayan sosyal durumlara yanıt olarak insanın ifade etme dürtüsünün ortaya çıktığını öne sürer.

⁶ Örnek için bk. Matthew Arnold, *Culture and Anarchy* (Cambridge, 1960); Dwight McDonald, “A Theory of Mass Culture”, *Mass Culture: The Popular Arts in America*, ed. Bernard Rosenberg ve David M. White (New York, 1957: 59-73); Lewis Mumford, *The Culture of Cities* (New York, 1938); Robert E. Park, Ernest W. Burgess ve Roderick D. McKenzie, *The City* (Chicago, 1967); Robert Redfield, “The Folk Society”, *American Journal of Sociology* 52 (1947: 293-308); Ferdinand Tönnies, *Community and Society*, çev. Charles P. Loomis (East Lansing, Mich., 1957); Oswald Spengler, *The Decline of the West*, çev. Alfred A. Knopf (New York, 1928).

⁷ J. John Palen, *The Urban Word* (New York, 1975: 113) adlı eserinde bu karşıtlık teorilerinin bir incelemesini sunmaktadır. Robert Redfield, “halk toplumu” teorisini formüle etmek için Tönnies’in “gemeinschaft” (toplum) ve Durkheim’in “horde” (sürü) kavramlarını kullanmaktadır. Daha fazlası için bk. Horace Miner, “The Folk-Urban Continuum”, *American Sociological Review* 17, 1952: 537.

bir “halk” kavramının etkililiğini ortaya koymaktadır.⁸ Henry Mayhew’in on dokuzuncu yüzyıl gazetecilik eseri *London Labour and the London Poor* (Londra İşçi Partisi ve Londra Yoksulları), şehirdeki çağdaş folklor çalışmaları için belki de en uygun modeli sunmaktadır. Mayhew’in yaygınlaşan kentsel yaşamın kıyısında yaşayan ancak yine de bu yaşamın görünümü ve işleyişinde merkezi bir rol oynayan “sokak-halk”ına (sokak satıcıları, baca temizleyicileri, sucular, liman işçileri, fahişeler, hırsızlar, dilenciler) yönelik yaklaşımı, günümüz kent araştırmacıları için etnografik açıdan geçerli ve örnek alınası niteliktedir. Kent ortamının karmaşıklığı, alt kültür düzeyleri, geleneksel olmayan unsurları, kitle iletişim araçlarının ve popüler kültürün etkisi folklorun karşıtı olarak değil; onun bileşenleri olarak değerlendirilmelidir (Laba 1977: 208). Bu bakış açısıyla folklorun davranışsal anlamda tanımlanması ve analizinde açık bir ilke mevcuttur: Folkloresiz kimse yoktur; bu temel bir insani ifade davranışıdır.

Sosyal teori, özellikle de Durkheim’in “toplumsal yoğunluk” (bir nüfus içindeki temas ve mübadele sıklığı) kavramı, insan gruplarına ilişkin herhangi bir çalışmada iletişim ve ifade konularının önceliğine işaret etmektedir. Kentin kent sakini tarafından karakterize edilmesi, maruz kaldığı izlenim ve deneyim yığınının düzenlenmesi ve değerlendirilmesi için temel niteliktedir. Anselm Strauss’un (1961: 17) belirttiği gibi, “Yeni olanı değerlendirmek ve uyumsuzluğu yönetmek için analogi veya başka bir retorik kaynağın uygulamaya konulması gerekir. Bu esnada anekdot, slogan, şiir veya daha sıradan bir biçimde somutlaşan yeni sembolik temsiller belirginleşir ve kamu malı haline gelir.”

O halde “retorik kaynaklar”, bireyin kentteki deneyimini değerlendirmesinin merkezinde yer alır ve kent folklorunun analiz edilebileceği teorik bir çerçeveye zemin hazırlar. Kentçilik, çeşitli folklorik “kaynakların” hizmet ettiği bir yaşam tarzı olarak değerlendirilmelidir. Bu ifadesel süreçlerin kentsel yaşamın yönetimindeki önemine dikkat çekilerek daha insani bir kent imajı oluşturulabilir.

Kent folkloru teorisi, kentsel bağlamla ve bu bağlamdaki insan deneyimiyle uyumlu bir folklor görüşünün oluşturulmasına dayanır. Eğer halk bilimci, dil ve toplumsal yaşam arasındaki etkileşime ilişkin toplumdilbilimsel öğretiyi benimserse onun araştırma önermesi, insan davranışına yönelik bir ilgiyi yansıtacaktır. Folklorun iletişimine odaklanmak, onun daha geniş bir davranış sisteminin hayati bir parçasını oluşturduğuna dair farkındalığın göstergesidir. Böylelikle Hymes’in (1967: 13) “eylem olarak mesajın bütünlüğü” olarak adlandırdığı şey, kolaylıkla anlaşılabilir. Örneğin; kent sakinleri arasında bulunabilecek en yaygın folklorik biçim olan kişisel deneyim anlatısı, olayların sözel olarak canlandırılması ve özetlenmesine olanak tanımaktadır. Bu anlatılar, kişisel değerlendirme ve dolayısıyla deneyimin ele alınması açısından çok önemli bir davranıştır.

Geçici, yarı zamanlı kentsel meslek gruplarıyla yaptığım saha çalışmamdan bir örnek, taksi şoförleri ile telsiz operatörleri, taksi şoförleri ile müşteriler ve taksi şoförlerinin kendi aralarındaki stratejik yönetimini içermektedir. Çeşitli olaylara yanıt olarak çıkan karmaşık davranışlar bütünü aracılığıyla bu ilişkiler yönetilmektedir. Günlük olayların tekrarlanan bir davranış olarak şoförlerin kişisel anlatıları aracılığıyla anlatılması; meslekî faaliyetlerle ilgili bilgilendirici strateji, kimlik ve inanç sistemlerinin kurulması ve sürdürülmesi için bağlam haline gelmiştir. Genç bir acemi taksi şoförünün ayrıntılı bir anlatısı bu duruma bir örnek teşkil eder.

Acemi şoför, kıdemli ve usta bir sürücü ile telsiz operatörü arasında geçen ve en kârlı “işleri” gizlice bu kıdemli sürücüye “paslayan” sözlü telsiz kodunu şehri tanımak için her gün turladığı dönemde yavaş yavaş çözdüğünü anlatmaktadır. Sonuç olarak, acemi sürücü bu kodu çözdükten sonra yüksek kazançlı işlerde kıdemli sürücüyü geride bırakmıştır. Bu anlatı; uzunluğu, ayrıntısı ve genel performans tarzıyla farklı durumlara ve dinleyicilere göre değişen bir metin haline gelmiştir. Folklorik bir öge olarak anlatı, anlatıcının hayatındaki unutulmaz bir olayı canlandırmıştır. Bu, onun için kişisel imajın önemli bir ifadesi haline gelmiş ve meslekî bir strateji oluşturmasına yardımcı olmuştur. Aynı zamanda anlatının tamamı, taksi şoförlüğü siyasetinde uygun davranış için reçetelerin ve yasakların formüle edilmesini teşvik eden bir fikir beyanı olarak da kabul edilebilir.

⁸ Bk. Linda Dégh ve Andrew Vázsonyi, “The Dialectics of the Legend”, *Folklore Preprint Series* 1, no. 6 (1973); Alan Dundes ve Carl R. Pagter, *Urban Folklore from the Paperwork Empire* (Austin, 1975); Wolfram Eberhard, “Notes on Chinese Story Tellers”, *Fabula* II (1970: 1-31); Walter Hävernick, “The Hamburg School of Folklore Research”, *Journal of the Folklore Institute* 5 (1968: 113-123); Donald McKelvie, “Aspects of Oral Tradition and Belief in the Industrial Region”, *Folk Life* 1 (1963: 77-94).

Kent alanını bir bütün olarak ele alabilmek için halk bilimcinin “kentçilik” teriminin anlamını kavraması gerekir. Kentçilik, kent ortamının bir sonucu olarak ortaya çıkan yaşam tarzını ve bir var olma biçimini ifade eder. Bu, yüz yüze durumların çeşitliliğinde uygun eylem için stratejiler olup şehir yaşamına özgü görünen davranış kalıplarıyla tanımlanabilir. Kavramsal kentçilik etiketi altında gerçekleştirilen araştırmanın değerlendirmesi, araştırmacıların kentçiliği davranışsal yaşam biçimi olarak kabul etmelerine karşın bu yaşam biçiminin ifadesel düzeyine çok az odaklandığını ortaya koymaktadır. Kentsel ortamın doğası, deneyimleri yönetmek için davranış birikimlerinin stratejik olarak kullanıldığı bir ortam şeklinde tanımlanabilir. Bu tanımlama, folklor çalışmalarında temel olan bazı kavramları yeniden değerlendirmemiz gerektiğini gösterir. Richard Bauman’ın (1975: 255) belirttiği gibi,

Halk biliminin farklı formlar almasının ve farklı işlevlere sahip olması gerektiğinin nedenleriyle birlikte toplumsal yaşamda kültürden kültüre değişen farklı önem derecelerinden yararlanmanın önemine dair arayışın peşinden giden yeni bir karşılaştırmalı perspektife olan ihtiyaç görünür hale gelmektedir. Bu da daha geniş sosyokültürel ve davranışsal sistemlerin ayrılmaz bir parçası olarak araştırılmasını gerektirmektedir.

Muhakkak ki geleneksellik, kent folkloruna uygulanabilirliği açısından yeniden düşünülebilecek bir kavram olarak durmaktadır. Önceki kişisel deneyim anlatısı örneğini düşündüğümüzde, geleneksel olanı tanımlamak ve analiz etmek için tasarlanmış bir disiplin içinde geleneksel olmayı ele almak gibi temel bir sorunla karşı karşıya kalırız. Labov ve Waletzky’in (1967: 12) “anlatıyı analiz etme girişimlerinin çoğunun, uzun süredir devam eden edebi veya sözlü geleneklerin daha karmaşık ürünlerini ana konu olarak aldığı” şeklindeki iddiası özellikle halk bilimi çalışmaları için geçerlidir. Günlük yaşam anlatıları, geleneksel özelliklerine dayanarak analiz edilemediğinde inceleme için yeni bir kriter kullanılmalıdır. Bu kriter, geleneksel olmayı bile folklorun en muhafazakar bakış açısına dahil edebilecek nitelikte olmalıdır.

Her insan bilinçli ya da bilinçsiz olarak hatırlanması yaşam deneyimlerini temsil eden bir anlatı repertuarı geliştirir.⁹ Böyle anlatılar tekrar yoluyla metne dönüşür ve metni folklor unsuru olarak niteleyen mükerrer performans olarak kalıplaşır. Bir anlatı, gördüğümüz üzere, benlik imajı ve inanç ifadesine ek olarak birey için mümkün olan bir yaşam stratejisine dönüşür. Buna bağlı olarak anlatının performansı kritik bir olay haline gelir ve dolayısıyla da mükerrer olay halini alır. Güncel bir metnin incelenmesi, bu “strateji ilkesi”ni açıklığa kavuşturmanın yanı sıra günlük yaşamın anlatılarında geleneksel olanı belirleme sorununa olası bir çözüm de sunacaktır.

Turneye çıkan aktör ve aktrislerin folkloru üzerine yaptığım araştırmam, anlatının bu grup için üç temel işlevi yerine getirdiğini ortaya koymaktadır: Eğlendirmek, örnek yoluyla benzer durumlara yönelik uygun davranış stratejisi sunmak ve grup içinde güçlü bir benlik imajı oluşturup ifade etmek. 24 yaşındaki bir aktris ve tiyatro turnelerinin deneyimli üyesi tarafından anlatılan bir “turne hikayesi”, müstehcen folklor olarak nitelendirilen bir anlatıda bu üç işlevi en iyi şekilde örneklendirmektedir.

Legman (1964: 246), müstehcen folklor icracılarının otorite figürlerine karşı cinsel hiciv, skatolojik¹⁰ şakalar ve kelime dağarcığının basmakalıp biçimleriyle bir direniş ifade ettikleri fikrini öne sürmüştür. “Turne hikayesi” stereotiplerle ilgilenmezken kesin bir anti-otoriter temayı ifade etmektedir. Bu aktrisin otorite figürlerine, özellikle polisler için tutumunu ve folklor davranışı aracılığıyla bu tutumun ifadesini anlamada kimlik birinci derecede önem taşır. Anlatının merkezinde esas olarak iki çatışma yer almaktadır: Birincisi, aktrisin yasadışı faaliyetleri ile rakiplerinin baskıcı faaliyetleri arasındaki karşılaşma çerçevesinde yaşanan çatışma ve ikincisi, anlatıcının kentsel yaşam tarzı ile turne ortamının kırsallığı arasındaki çatışma. (Turne daha önce canlı tiyatro görmemiş küçük kasabalarda gerçekleşmişti ve ayrıca ekip de şehirde doğup büyüyen sanatçılardan oluşuyordu.) Anlatı metni şu şekildedir:

Pekala, turne esnasında, bu toplulukların hepsinde polis çağırıp uyuşturucu satıcılığı yaptığımızı söylüyorlardı. Yolda geçen dört ayın sonunda kendimizi bok gibi hissediyorduk. T.’de sahne

⁹ Bu kavram benim denememde daha detaylı bir şekilde ele alınmaktadır. Bk. “The Bayman Food Market is in the Townie Dump”: Identity and the Townie Newfoundlander”, *Culture & Tradition* 3 (1978): 7-16.

¹⁰ Skatolojik kavramı, kelime anlamı olarak pislik ve dışkıyla ilgili olan şekilde ifade edilmektedir. Makalede şaka kelimesini niteleyen bu ifade söz konusu bağlamda düşünülebilir (ç.n.).

almamız gerekiyordu ama setimizi topluluğun salon kapısından içeriye sokamadık. Bu yüzden gösteriyi iptal etmek zorunda kaldık. Hepimiz çok sinirlenmiştik. Kasabaya geri dönerken neredeyse hiç uyuşturucumuz kalmamıştı. Bitmişti artık, yani bitti, turne bitmişti. Bu restoranda durduk ve içeride bir polis vardı. Bizimle gerçekten ahbapça konuşmuştu ve sonra gitti.

T.’den yaklaşık 20 mil uzaklıkta bir polis arabası bizi durdurdu. Şimdi, büyük bir kırmızı otobüsümüz ve bir de minibüsümüz vardı. Kırmızı otobüs arızalanmıştı, çekiliyordu. Hepimiz minibüsün içindeydik. Polis aracı bizi durdurdu. Üzerimde 10 doz meskalin vardı. Bizi yanlarına çağırdılar ve konuşmaya tuttular. Sadece zaman kazanmaya çalışıyorlardı çünkü on dakika sonra üç polis aracı daha geldi. Tüm çantaları ve eşyaları aramaya başladılar. Üzerimde 10 doz meskalin vardı ve onları bölüştürdüm. Ben ve Phil¹¹ için ikişer dozu ilaç kutusu gibi şeye koydum. Diğer sekiz dozu da başka yerlere koydum ve bunlar satmayı planladığım dozlardı. Ama ben de iki tanesini saklamak istiyordum ve Tanrım, üç polis aracı ve altı polis vardı. Herkes uyuşmuş, tamamen kafayı bulmuştu ama iyi hissediyorlardı.

Neyse, herkesin eşyalarını aramaya başladılar. Benim çantamda... hayır, hayır, o küçük çantalarımın birinde bu iki dozu buldular. Tulumumda sekiz doz vardı. Bu yüzden, vay canına, on doz için yakalanmak... Üzerimde para da vardı ve düşündüm ki beni torbacılıktan içeri alacaklar. Bilmiyordum. On doz gibi, ne olduğunu bilmiyordum. Biraz kafam karışmıştı. Etrafta bir sürü polis vardı. Herkesin minibüsten indiğini hatırlayabiliyorum. Phil ve Susan’ı hatırlayabiliyorum. Tüm bu insanlar “Amazing Grace”i söylemeye başlamıştı. Polis arabasının etrafında “Amazing Grace” söylüyorlardı.

Dışarıya gerçekten soğuktu. Çantamı kurcaladılar ve öncelikle iki dozu buldular. Bunun üzerine bana gözaltına alınacağımı ve onlarla gideceğimi söylediler. Bu arada orada duruyordum ve sekiz dozum daha vardı. Dedim ki “Tamam, iki doz, belki sekiz doz, hayır hayır, ben bu sekiz dozla yakalanmamalıyım, bunlardan kurtulmam lazım.”. Sonra açımız olan Sally, “İyi madem ağaçlık alana git ve onları fırlat.” dedi. Ama tabii ki ben, “Bu sekiz harika dozu atmam mı?” dedim. Yani gerçekten onları çok seviyordum, biliyorsun; sekiz doz, bu çok para demek.

Polisin yanına gidiyorum ve ben (gülmeye başladığı için bir anlığına devam edemedi)... Tanrım, polisin yanına gidip ona, “Tanrım, çok soğuk, işlemem lazım, işlemem lazım. Lütfen lütfen bırakın da ağaçlıklara gidip işeyeyim.” dedim. Bunun üzerine, “Tabii canım.” dediler. Ben de, “Kendi başıma gitmeye çok korkuyorum. Sally de benimle gelebilir mi?” dedim. Onlar da, “Tabii tabii, seninle gelebilir o da.” dediler. Sonrasında ikimiz oradan ayrılıp sokağı geçtik. Hepimiz yolun sağ tarafındaydık ve kaçmamamız için polis arabalarıyla çevriliydik. Soldaki ağaçlıklara gitmeme izin verdiler. Sally de benimle geliyordu ve “Kurtul şu pis şeylerden.” demeye başladı. Ben de, “Hayır, atamam. Tanrım! Bundan daha iyi bir şey düşünmeliyim.” dedim. Biraz durakladıktan sonra aklıma parlak bir fikir geldi. İyice gerginleşiyordum. Normalde böyle durumlarda gerginleşirim. Midem komik bir hal alır, ishal olurum ve sıçarım. Ben, “Tamam, yapacağımız şey bu. Uzaklaşma Sally.” dedim. Sonra orada oturdum ve “Tamam, sıcağım. Altıma edeceğim.” dedim ve yaptım.

Sally kafayı yiyordu, sinirden çıldırdı, ne yaptığımı anlayamıyordu. Ben de tulumumla yere çömeldim. Dedi ki “Ne yapıyorsun?” “Tuvaletimi yapacağım.” “Tulumunu çıkar.” “Hayır hayır, görüyorsun bu şekilde tuvaletimi yapacağım.” Sonra tuvaletimi bitirdiğimde dedim ki “Tamam Sally, şimdi ‘Altına etti!’ diye çığlık atmaya başla.”

Sally’i orada görmem lazım gerçekten çok komikti. “Aman Tanrım altına etti! İsa aşkına altına etti!” Bağırabildiği kadar bağırıyordu. Ben de “Bağır bağır bağır!” diyordum. “Ne yapacaksın şimdi?” diye sordu bana. “Minibüse geri dönüyorum.” dedim. “Aman Tanrım, karavana geri dönemezsin.” “Evet, karavana dönüyorum.”

Geri döndüm ve elbette ben gelene kadar herkes birisinin altına ettiğinden haberdar olmuştu. Karavana gidiyorum ve tüm polisler çantaları karıştırıyor. Şimdi, bir kez benim çantama baktılar. Sonra minibüse geri dönüyorum ve hepsi bana bakıyor. Ben de, “Tulumumu değiştirmem lazım.” diyorum. Hepsi iğrenerek ‘ıyyy’ yaptılar. Yol kenarında çantamı alıp tulumumu

¹¹ Bütün isimler, kaynak kişilerin talebi üzerine değiştirilmiştir.

çıkarıyorum. Öncelikle yolun ortasında soyunup giyindiğim için iğrendiler. Sonra meskalinlerin olduğu pantolonu alıp çantamın üstüne koydum. Haliyle bütün bok görüldü. Tanrım! Polisin teki dedi ki “Şu kızın çantasını kontrol edin.” Başka bir polis çantaya yöneldi ve boka bakarak “Hayır, ah! Tamam, bu kız temiz. Unut gitsin, onun çantasına bakmaya gerek yok. Unut gitsin.” dedi. Sonuçta ben sekiz dozu korumuş oldum. Ama her hâlükârda iki doz için yakalandım. Ah, hiç kimse ne yaptığıma anlam veremedi. Herkes, “Pantolonunda bok var, pantolonunda bok var.” deyip durdu. Ben de dedim ki “Ah evet, bilirsin, bir şeyler yapman gerekir.”

Bu anlatıda sergilenen “strateji ilkesi” ve “geleneksel” doğa, halk bilimini günlük kentsel yaşamda davranış olarak gören iki önemli kavram sunmaktadır. İlk olarak anlatı, bir mesleki strateji olarak hizmet eder çünkü bu, grup içi izleyicilere turne tehlikeleri için uygun bir yanıt/eylem sağlar. Anlatıda ilgili olayların bir tekrarının mümkün olduğunu savunmuyorum. Söylemek istediğim; genel bir beklenti ve inanç sistemi kurulmasıdır. Bu sistem, anlatı tarafından bilgilendirilen ve anlatıyı bilgilendiren grup içi üyeler arasındaki kimlik ittifakı sayesinde mümkündür. İkinci olarak anlatının gelenekselliği “eleştirel performans” açısından değerlendirilebilir; yani anlatı, mükerrer performans yoluyla hem anlatıcı hem de dinleyiciler için bir strateji, inanç ve kimlik ifadesine dönüşür. Bu performans, anlatıda zaman içinde canlandırılan ve yeniden canlandırılan olayların grup içi üyeler tarafından gündelik mesleki gerçekliklerin tanımlanmasında merkezi bir rol oynadığı ölçüde “eleştirel”dir. Dolayısıyla strateji, inanç ve kimlik halk biliminin geleneksel/eleştirel davranışında üretilir ve yeniden üretilir. Bu anlamda “geleneksel”, yinelenen veya kalıplaşmış bir performans ifade eder. Bir performans sırasında geliştirilen ve diğer durumlarda¹² da tekrarlanan bir eylem kalıbı, davranışsal bir repertuarın parçası haline gelir. Bu şekilde yalnızca öge değil; eylem de repertuar oluşum sürecine tabi olur ve kalıplaşmış yinelenen performansına dayanarak gelenekselliği değerlendirilebilir.

Temel folkloristik kavramların yeniden değerlendirilmesinin ötesinde halk bilimcinin öncelikle kentin insani yönünü vurgulayan bir imaj oluşturması gerekir. Eğer şehri fiziksel bir mekanizma ve yapay bir yapı olarak gören coğrafi-ekolojik bir bakış açısından uzaklaşırsak ve aynı zamanda kenti, birincil sosyal ağların oluşumuna engel olan düşmanca bir ortam olarak tanımlayan patolojik bakış açısını terk edersek, kentsel yaşamı anlamak için kentsel fiziksel yapı yerine kentsel sosyal bağlamı temel alarak bir değerlendirme yapabiliriz. Robert Park, şehri patolojik olarak nitelendiren teorisinde bile şunu savunmuştur: “Şehir... bir ruh hali, bir dizi âdet ve gelenek ile bu âdetlere ilişkin olan ve bu gelenekle aktarılan organize tutumlar ve duygulardan oluşur... Şehir, onu oluşturan insanların hayati süreçlerine dâhil olur; doğanın, özellikle de insan doğasının, bir ürünüdür” (Park 1915).

Halk bilimci için “hayati süreçler”, şehirdeki deneyimi değerlendiren, yorumlayan ve sürdüren kişisel folklorik öğeler ve davranışlardır.

Etnografik araştırmalar, kentsel grupların sosyal olarak inşa edilmiş tanımları içinde şehri yaşadığını göstermiştir (Spradley 1972: 236). Bu hipotezin kentsel yaşam biçiminin belirli bir kentsel grubun şehirdeki deneyimini ve şehri ifade etme biçimini temel aldığı kabul edilirse folkloristik bir araştırma için uygun hale gelebilir. Bu durumda kentsel ortamlarda geleneksel türlerin aranması, kentsel yaşamla gerçek bir karşılaşma değildir. Kentsel yaşamın heterojen ve dinamik karakteri, bu ortama¹³ uygun yeni folklor formları aramamızı ve eski formlara da yeni bakış açılarıyla yaklaşmamızı gerektirir.

Halk bilimci, kentsellik ve ona uygun yaşam biçiminin ifade edici inceliklerini anlamayı umuyorsa şehir deneyiminde ifade ile eylem arasındaki canlı ve hayati bağlantıyı algılayabilmelidir. Özelleşmiş bir dil olarak folklor, insanın bir durumla yüzleşmesine ve o duruma yönelik eylemini kontrol etmesine olanak tanımaktadır çünkü olaylara anlam yüklemesine imkân sağlamaktadır. Kent folklorunun incelenmesi için kavramsal bir çerçeve geliştirdiğimizde bazı sonuçlar açık hale gelmektedir. Kentsel “anlam”, deneyimin tanımlanmasını ve o deneyimi gündelik yaşamda değerlendirmek ve kontrol etmek için kullanılan stratejilerin -ki bu stratejiler folklor performansının metni ve davranışında ortaya çıkar- oluşturulmasını ima etmektedir. Kentsel “beceri”, davranış repertuarlarının belirli durumlara tepki olarak etkinleştirildiği ifade ile eylem

¹² Erving Goffman’ın “performans” tanımı için bk. *The Presentation of Self in Everyday Life* (Garden City, New York, 1959), 15-16.

¹³ Mükemmel bir örnek, Philip Nusbaum’ın Salt Lake City’de 1978 Amerikan Folklor Demeği toplantısında sunulan “On Conversational Style” başlıklı yayımlanmamış makalesinde konuşma tarzını ele almasıdır.

arasında bir birlik anlamına gelmektedir. Bu şekilde insan eylemi, folklor aracılığıyla sunulur, somutlaştırılır ve gerçekleştirilir.¹⁴ Bu sonuçlar, kent folklorunun incelenmesi için temel bir önermenin ne olması gerektiğini pekiştirir: Folklor gerçekten yaşam için bir donanımdır; sosyal etkileşimde gerçekleştirilen olayların özetlenmesi ve deneyimin canlandırılması olarak uzmanlaşmış ve evrensel bir davranıştır ve bu deneyimin gündelik hayatta yönetilmesi için bir strateji olarak hizmet etmektedir.

Memorial Üniversitesi, Newfoundland
St. John’s, Newfoundland, Kanada

Teşekkür Bölümü

Bu makalenin önceki taslağı, 1977 yılında Detroit’te yapılan Amerikan Folklor Derneği toplantısında sunulmuştur. Eleştirel yorumları ve önerileri için Robert McCarl ve Kenneth Goldstein’a minnettarım.

Kaynakça

- Bauman, Richard (1975). “Quaker Folk-Linguistics and Folklore”. *Folklore: Performance and Communication*. (Ed. Dan Ben-Amos ve Kenneth S. Golstein). The Hague.
- Borhek, James T.; Curtis, Richard F. (1975). *A Sociology of Belief*. New York.
- Burke, Kenneth (1973). *The Philosophy of Literary Form: Studies in Symbolic Action*. Berkeley.
- Foster, George M. (1953). “What is Folk Culture?”, *American Anthropologist* 55, p. 159-173.
- Hymes, Dell (1967). “Models of the Interaction of Language and Social Setting”, *Journal of Social Issues*, 23, p. 8-28.
- Hymes, Dell (1975). “Breakthrough into Performance”. *Folklore: Performance and Communication*. (Ed. Dan Ben-Amos ve Kenneth S. Golstein). The Hague.
- Laba, Martin (1978). “Ethnography and the Description and Analysis of Folklore Behavior”, *Canadian Ethnology Society: Papers from the Fourth Annual Congress, 1977*, (Ed. Richard J. Preston), Ottawa.
- Labov, William; Waletzkey, Joshua (1967). “Narrative Analysis: Oral Versions of Personal Experience”. *Essays on the Verbal and Visual Arts*. Ed. June Helm. Seattle.
- Legman, Gershon (1964). *The Horn Book: Studies in Erotic Folklore and Bibliography*. New York.
- Moore, Kenneth (1975). “The City as Context: Context as Process”. *Urban Anthropology*, 4, p. 17-25.
- Paredes, Américo; Stekert, Ellen J. (Ed.) (1971). *The Urban Experience and Folk Tradition*. Austin.
- Park, Robert E. (1915). “The City: Suggestions for the Investigation of Human Behavior in the Urban Environment”. *American Journal of Sociology*, Vol. 20, No. 5.
- Spradley, James P. (1972). “Adaptive Strategies of Urban Nomads”. *Culture and Cognition: Rules, Maps, and Plans*, (Ed. James P. Spradley). San Francisco.
- Strauss, Anselm (1961). *Images of the American City*. New York.

---

¹⁴ Bireyin şehir anlamını ve becerilerini kazanma sürecini tartışmak için Lyn H. Lofland’ın *A World of Strangers* (New York, 1973: 96-117) adlı kitabına bakabilirsiniz.